

**O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
"Zamonaviy biologiyaning dolzarb muammolari: yechimlari,
istiqbollari va o'qitishda fan-ta'lim integratsiyasi"
xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiyasi ilmiy ishlar
TO'PLAMI**

**Министерство высшего образования, науки и инноваций
Республики Узбекистан, Чирчикский государственный
педагогический университет
СБОРНИК**

**научных материалов международной научно-практической
конференции «Актуальные проблемы современной биологии:
решения, перспективы и интеграция науки и образования в
обучении»**

**Ministry of Higher Education, Science & Innovation of the Republic of
Uzbekistan, Chirchik State Pedagogical University
COLLECTION**

**of scientific materials international scientific & practical conference
"Current problems of modern biology: solutions, prospects &
integration of science & education in teaching"**

2023 yil 26-27 oktyabr Chirchiq (O'zbekiston)

VIRUSLI GEPATIT TURLARI VA ULAR USTIDA ISH OLIB BORGAN OLIMLAR

¹ Mo'minova M.R., ²Raxmatullayeva A.Q.

¹Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

²Chirchiq davlat pedagogika universiteti Tabiiy fanlar fakulteti
Biologiya kafedrasida o'qituvchisi

Yuqumli hepatit qadimiy kasallik bo'lib, Gippokratning asarlarida ham sariq kasalligi deb bayon etilgan. Keyinchalik epidemik hepatit, kataral sariq kasalligi, parenximatoz hepatit deb nomlanib kelindi. 1891-yili S.P. Botkin bu kasallikni chuqur tekshirib, yuqumli ekanligini isbotlanganligi tufayli u Botkin kasalligi deb ham yuritiladi. Virus ikosaedr yoki sharsimon shakilda bo'lib, kattaligi 27-32 nm, verioi markazida bir ipli musbat-RNK bor. kubsimon simmetriyaga ega RNK molekulasi tashqi tomonidan nukleokapsid bilan o'ralgan. Nukleokapsid o'z navbatida 32 ta kapsomerdan tashkil topgan. Virus tarkibida yog' va uglevodlar bo'lmaydi [1].

Gepatit A virusi eng ko'p uchraydigan, ammo boshqalarga nisbatan xavfsizroq kasallik turi hisoblanadi. U deyarli o'tkir kechadi va surunkali bo'lmaydi, o'lim, ga va boshqa turlarga nisbatan jiddiy oqibatlariga olib kelmaydi. Ushbu kasallik "kir qo'llar" kasalligi deb ham ataladi. Virus asosan iflos suv, taom, yaxshi yuvilmagan idish va kasallangan odam bilan bir kontakda bo'lish orqali yuqtirish mumkin. Bu kasallik yosh bolalarda ko'p uchraydi [3].

Kasallik belgilari: Bolada holsizlik va charchoq belgilari, ishtahasining yo'qligi, isitma chiqishi, ich ketish belgilari bo'ladi. Gepatit A da har doim ham tanaga sariqlik urib chiqmaydi, ba'zi holatlarda sariqsiz kechishi mumkin.

Profilaktikasi: Shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish, kasallangan bemorlar bilan kontakda bo'lmaslik va vaksina olish kerak. Bemor bilan muloqatda bo'lgan 3 oylikdan 10 yoshgacha bolalarga immunoglobulin yuboriladi [1].

Gepatit B virusi antroponoz virusli kasallik. Sezilarli hepatotrop xususiyatga ega qo'zg'atuvchi-gepadnaviruslar oilasiga mansub hepatit B virusi tomonidan chaqiriladi. Virus turli fizik va kimyoviy omillarga qarshi juda chidamliligi bilan ajralib turadi. 60 C da qizdirilganda bir necha soatda, qaynatilganda 15-20 daqiqada o'z faoliyatini yo'qotadi. Boshqa turlarga nisbatan xavfli hisoblanadi. Kasallik asosan qon orqali yuqadi.

Profilaktikasi: Bemorlarga vitaminlar, glukosteroidlar, interferonlar (virus faoliyatini to'xtatuvchi) preparatlar qo'llash bilan -yonma yon holda oqsil va uglevodga boy, lekin yog'siz mahsulotlardan iborat bo'lgan mahsulotlar iste'mol qilish bilan olib boriladi. Bunda shifokor virusolog yoki gepatolog bemorning umumiy holatidan, undagi yondash kasalliklar turidan kelib chiqib turli davo choralari ko'riladi.

Gepatit C virusi "Muloyim qotil" deb ta'rif beriladigan ushbu kasallik turi ham ko'pincha jigar sirrozi yoki saratoniga sabab bo'lishi mumkin. Kasallik parenteral yo'l, yo'ldosh va jinsiy aloqa orqali yuqadi. Yashirin davri bir necha haftadan 5 oygacha.

Profilaktikasi: Interferon qo'llaniladi. Maxsus davosi va profilaktikasi ishlab chiqilmagan.

Gepatit D virusi shifokorlar tomonidan "Superinfeksiya" deb ataladigan bu virus organizmda hepatit B virusi bo'lgandagina ko'payadi. Infeksiya manbai delta-virus bilan kasallangan bemor va virus tashib yuruvchilar hisoblanadi.

Klinik belgilari: Kasallikning yashirin davri 3-4 hafta bunda harorat 38-39 C ga ko'tariladi, holsizlik, ko'ngil aynishi, qayt qilish va qorinda og'riq paydo bo'ladi. 2-3 kundan so'ng peshobning rangi to'qlashadi, najas rangsizlanadi, ko'z oqi va badan sarg'ayadi, jigar va taloq kattalashadi. Qonda bilirubin, ALT va AST, protrombin indeks ko'rsatkichi oshadi. Ko'p holarda o'lim bilan tugaydi [1].

Profilaktikasi: Parhezga qat'iy amal qilish kerak. Gepatit B ga qarshi emlanadi.

Gepatit E virusi ko'pgina xususiyatlari bilan gepatit A virusiga o'xshash lekin bu oilaga kiritilmagan. Virus asosan ifloslangan ichimlik suv orqali tarqaladi. Bemorning najasi elektron mikroskop ostida tekshirilganda E virusni toppish mumkin.

Klinik belgilari: Kasallikning yashirin davri 14-50 kun. Klinik belgilari, asosan, gepatit A ga o'xshaydi, lekin kasallik asta-sekin rivojlanadi.

Profilaktikasi: Gepatit A ga o'xshash, maxsus profilaktikasi hali ishlab chiqilmagan [1].

"Sirroz" so'zini birinchi marta Laennek 1819-yilda ishlatgan. "Sirroz" yunoncha "malla" degani, 1875-yilda Gnau "Gipertrofik sirroz bilan sariqlikni" tasvirlab berdi. Keyinchalik jigar sirrozini har xil turlari borligini bir qancha olimlar tomonidan aniqlandi [2].

Gepatit B virus zarrachasini 1970-yili D. Deyn bemor najasidan elektron mikroskop yordamida topgan, shu sababli Deyn zarrachasi deb nomlangan. Hozir gepatit B ga qarshi genoinjiner-rekombinat-achitqi vaktsinasi olingan. Bu vaktsina O'zbekistonda profilaktika emlash kalendariga muvofiq 3 marta ya'ni chaqaloq tug'ilganidan so'ng 12-24 soat ichida, 2 oyligida va 9 oyligida muskul orasiga yuboriladi. Immunitet 5 yilgacha saqlanadi.

Gepatit D delta virus qo'zg'atuvchisini 1977-yili M. Rizett o'z kasbdoshlari bilan surunkali gepatit B bilan og'rikan bemorning jigar to'qimasi va gepatotsitlarning yadrosidan IF usulida ajratib olishga muvaffaq bo'ldi.

Gepatit C virusi 1989-yili AQSHda Coog va Yaponiyada Arimolar o'z hamkasblari bilan bemor qon zardobidan ajratib olishga muvaffaq bo'ldi. Virus o'tkir gepatitlar orasida 6-48,5% ni, O'zbekistonda bu ko'rsatkich 5,1% ni tashkil qiladi [2].

Professor Sh. S. Azimova rahbarlik qilayotgan laboratoriya olimlari gen va hujayra muhandisligi usullarini qo'llab, jigar uchun xavfli bo'lgan gepatit B xastaligini tashxis qilish va bu xastalikning oldini olish uchun zarur vaktsina yaratish bo'yicha ilmiy loyihalarni muvaffaqiyatli yakunladilar.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, gepatit viruslarning har qanday turini yuqtirmaslik uchun shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish, oziq-ovqat havfsizligini ta'minlash, sanitariya sharoitlarini yaxshilash, gepatit A, B ga qarshi emlash o'tkazish kerak. Vaktsina olgan insonlarda ushbu kasallikka qarshi immunitet paydo bo'ladi.

Birinchi emlashdan so'ng 50%

Ikkinchi emlashdan so'ng 75%

Uchinchi emlashdan so'ng 100%

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Keldiyarov X.A. Mikrobiologiya va virusologiya fanidan laboratoriya mashg'ulotlari Samarqand-2020
2. Arslonov Y.L., Nazarov T.A., Bobomurodov A.A. Ichki kasalliklar Toshkent-"Ilm ziyo"-2013.
3. <http://www.google.ru>

TOMAT MOZAIKASI VIRUSINI POLIETILENGLIKOL YORDAMIDA TOZA PREPARATINI OLISH

Nugmanova K.I., Tuychiboyev J.I.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

O'zbekiston Respublikasining iqlim sharoitlari pomidor ekinini ochiq dalada va issiqxona sharoitlarida yetishtirish uchun qulay bo'lib, yetishtirilayotgan pomidor mevasining takrorlanmas ta'mi hamda ekologik tozaligi raqobatda ustun ekanligini ko'rsatadi. So'nggi yillarda respublikamizning barcha hududlarida pomidor o'simligi kasalliklar va zararkunandalar bilan kasallanishi natijasida katta-katta maydonlarda pomidor ekini o'sish davrini tugatmay qurib qolish